

та румуномовні назви військових структур в українському перекладі [Дисертація]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Матюша Павло Анатолійович // КНУТШ. – Київ, 2008. – 260 с. 7. *Нелюбин Л.Л.* Переводоведческая линводидактика: учеб.-метод. пособие / Л.Л. Нелюбин, Е.Г. Князева. – 3-е изд., перераб. и доп. М.: Флинта: Наука, 2009. – 320 с. 8. *Петрухін В. С.* До проблеми військового перекладу: стан і перспективи його розвитку в Україні / Віталій Петрухін // Електронний журнал семінару "Теорія і практика військового і технічного перекладу" кафедри іноземних мов Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ejournal.svirsoft.com/zasidannia/2/dopovidi/Petruhin.doc> 9. *Стрелковский Г. М.* Теория и практика военного перевода: Немецкий язык / Стрелковский Г. М. – М.: Воениздат, 1979. – 272 с. 10. *Шуневич Б.* Стан військової мовної підготовки у вищих навчальних закладах України / Богдан Шуневич // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – 2011. – № 10. – Вип. 2. – С. 105-108. 11. *Янчук С.Я.* Особливості перекладу військової документації миротворчих місій ООН та НАТО [Дисертація]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Янчук Сергій Ярославович; М-во освіти і науки, молоді та спорту України; КНУТШ. – Київ, 2011. – 277 с. 12. *Юндіна О.* Теорія та практика військового перекладу в Україні / Олена Юндіна // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – К. : КНУ, 2007. – Вип.41: Іноземна філологія. – С. 42–44.

Ящук А. К., асп.,

НаУ "Києво-Могилянська академія"

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "БАТЬКІВЩИНА" В ПОЕЗІЇ М.Т. РИЛЬСЬКОГО 1910-1929 та 1941-1950 рр.

У статті розглянуто два варіанти концепту БАТЬКІВЩИНА у творчості М.Т. Рильського 1910-1929 та 1941-1950 років. Показано структуру та зміст концептів.

Ключові слова: *концепт, ознаки концепту, вербалізація.*

В статтє рассмотрены два варианта концепта РОДИНА в творчестве М.Ф. Рильского 1910-1929 и 1941-1950 годов. Показана структура и содержание концептов.

Ключевые слова: *концепт, признаки концепта, вербализация.*

The article deals with two variants of the concept MOTHERLAND in the poetry by M. Rylsky of 1910-1929 and 1941-1950. The structure and contents of the concepts are shown.

Key words: *concept, concept feature, verbalization.*

Лінгвістичний аналіз концептів як найбільш універсальної системи смислів дає змогу виявити специфіку вербалізації концепту в мовній картині світу конкретного письменника, описати механізми відбору лексичних, фразеологічних, граматичних та інших засобів репрезентації різних етнокультурних понять у його поетичній мові. Саме тому актуальність дослідження поезії Максима Рильського з використанням підходів когнітивної лінгвістики видається нам безсумнівною. Переживши глибоку внутрішню трансформацію від захоплення "народницькими" поглядами до розуміння включеності української культури до складу європейської, Рильський став жертвою насильницького насадження комуністичної ідеології, ба більше, був змушений стати її речником; втім, соцреалістичний дискурс не заволодів поезією Рильського тотально. Відтак, когнітивний (зокрема, концептуальний) аналіз поетової творчості дасть змогу простежити зміни в сприйнятті Рильського одного з базових для світобачення та самоусвідомлення феноменів – БАТЬКІВЩИНА, окреслити, яким чином відбувалися трансформації поетового мовлення, а отже і свідомості. Матеріалом для дослідження стали збірки М.Т.Рильського 1910–1929 років – ці книжки вийшли друком у часи, коли на творчість письменника практично не впливала ідеологічна (само)цензура – та збірки 1941–1950 років – книжки, що писалися під час Великої вітчизняної війни та одразу після неї, коли ідеологічний вплив на письменника був надзвичайно сильним. Відтак, порівняння способів вербалізації концепту БАТЬКІВЩИНА видається нам цікавим і показовим саме на прикладі названих збірок.

Розпочинаючи аналіз, визначимо основні поняття, якими оперуватимемо в тексті. Концепт услід за З.Поповою та Й.Стерніним визначаємо як "дискретне ментальне утворення, базову одиницю мисленневого коду людини, що має відносно впорядковану внутрішню структуру, є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності людини та суспільства, що несе комплексну, енциклопедичну інформацію про предмет чи явище, що відображається, про інтерпретацію цього явища у суспільстві та про ставлення суспільної свідомості до цього явища чи предмету" [Попова, Стернін 2007, 22]. О.Кубрякова підкреслює, що "концепти виникають у процесі побудови інформації про об'єкти та їхні властивості..." [Кубрякова 1997, 90], а отже для розуміння змісту концепту важливо визначити його ознаки. Ознаками концепту ми називатимемо основні класи значень, що не перетинаються і

характеризують зміст концепту з різних перспектив. Ознаки концепту здебільшого зумовлені культурним досвідом мовця (про це зокрема писав Ю. Степанов [Степанов 1997, 40]), а у випадку Рильського ознаки концепту в певні періоди творчості були ще й ідеологічно зумовленими. Структуру та зміст концепту описуватимемо у спосіб, що його запропонували З. Попова та Й. Стернін: вважатимемо, що концепт складається з чуттєвого образу, інформаційного наповнення та інтерпретаційного поля, а зміст концепту можна зобразити у вигляді поля когнітивних ознак із ядром, ближньою та дальньою периферією, залежно від інтенсивності вираження тієї чи тієї ознаки [Попова, Стернін 2007, 66].

У поезії М. Рильського концепт БАТЬКІВЩИНА вербалізовано майже одним і тим самим набором лексем-іменників в обох періодах творчості. Для періоду 1910-1929 років це лексеми *Україна, країна, край, земля, поле, степи, села, лан, гай*; для періоду 1941-1950 років — *Батьківщина, Україна, край, земля, лан, поле, родина, гніздо*. Образний компонент структури концепту вербалізовано лексемою *земля*, інформаційний компонент — лексемами *Батьківщина, Україна, країна, край*, інтерпретаційна складова концепту — лексеми *поле, лан, степи, села, гай, родина, гніздо*.

Хоча набір лексем-вербалізаторів у двох аналізованих періодах творчості Рильського майже однаковий, інтенсивність їхнього вживання різке відрізняється. Якщо в поезії першого періоду кількість контекстів, у яких вербалізовано концепт БАТЬКІВЩИНА, сягає лише тридцяти трьох, то у другому періоді цих контекстів трохи більше сотні (обсяг поетичного тексту при цьому приблизно однаковий). Пояснити цю відмінність можна кількома причинами: по-перше, у часи війни та в повоєнні роки (на які припадає другий період творчості Рильського) концепт БАТЬКІВЩИНА став особливо актуальним, суспільна й індивідуальна авторська потреба в його прорефлексованості була дуже значною; по-друге, в умовах війни існував серйозний ідеологічний запит на розробку цього концепту. Натомість у ранній творчості М. Рильський, не обмежуваний ззовні ніякими тематичними рамками, приділяв порівняно мало уваги громадянським мотивам. Велику їхню частину зосереджено у першій збірці "На білих островах" (1910), яку п'ятнадцятирічний поет писав здебільшого в руслі народницької тематики кінця XIX століття; звідси особливості змістового наповнення концепту БАТЬКІВЩИНА першого періоду творчості (продуктивність ознаки [стражденна]).

Ознаки концепту БАТЬКІВЩИНА різні в першому та другому періодах творчості поета. Ядро та периферії концепту відрізняються в різні періоди творчості, до того ж досить суттєво, у другому періоді творчості з'являються ознаки, яких не було в першому. Дані про ознаки та частоту їхнього вживання в поезії 1910–1929 та 1941–1950 років наведено в таблиці:

Ознака концепту БАТЬКІВЩИНА	1910-1929 роки	1941-1950 роки
рідна	13	19
стражденна (бідна, кривава, в жалобі, похована, нещасна, стомлена, змучена, закривавлена)	9	2
знайома з дитинства, батьківська	2	4
улюблена (мила, дорога, кохана)	1	3
вільна	1	6
свята	1	1
оновлена, молода	1	4
співуча	1	4
багата (ситна, могутня, велика, пишна, славна)	1	5
красива (світла, промениста, мальовнича, вродлива)	1	6
спокійна	1	-
своя (ця, моя, твоя, наша, народна)	1	25
Радянська	-	13
воскресла, визволена	-	5
мирна	-	1
войовнича	-	1

Як видно з таблиці, найпродуктивнішою ознакою для першого періоду творчості є [рідна]; ця ознака продуктивна також і для другого періоду, однак вона поступається першістю ознаці [своя].

Обидві ці ознаки входять до семантичного поля словникового визначення поняття "батьківщина": "1) Країна стосовно до людей, які народилися в ній та є її громадянами; вітчизна. Місце народження кого-небудь. 2) *перен.* Місце зародження, походження або виникнення чого-небудь" [НТСУМ 2007]. Однак слово "свій" має в семантиці відтінок привласнення, а слово "рідний" — семантику глибинної пов'язаності, а також позитивно маркований емотивно.

У приядерній зоні номінативного поля концепту БАТЬКІВЩИНА в першому періоді творчості перебуває ознака [стражденна]. Більшість контекстів уживань цієї ознаки містяться в поезіях першої збірки Рильського і цілком відповідають її народницько-модерністському настрою. Цікаво, що у другому періоді творчості ця ознака виражена слабко, хоча в часи окупації України (та й у роки після війни) приводів для появи таких контекстів могло бути більше ніж досить. Натомість до ближньої периферії належать позитивні ознаки концепту БАТЬКІВЩИНА: [вільна], [красива], [багата], [воскресла], [співуча]. Це цілком відповідає настанові зображувати радянську дійсність у позитивному ключі, настанові, особливо актуальній у повоєнні роки.

Отже, номінативні поля концепту БАТЬКІВЩИНА такі:

1910-1929 роки	
Ядро	рідна
Приядерна зона	стражденна
Дальня периферія	улюблена, вільна, свята, молода, співуча, багата, красива, спокійна, своя

1941-1950 роки	
Ядро	своя
Приядерна зона	рідна, Радянська
Ближня периферія	вільна, красива, багата, воскресла, співуча, молода, батьківська
Дальня периферія	стражденна, мирна, войовнича

Як видно, спільного між цими двома варіантами концепту небагато. Більшість ознак є в них обох, проте їхнє розташування в

номінативних полях концептів різне. Відтак зміст варіантів концептів відрізняється. БАТЬКІВЩИНА для раннього Рильського рідна і стражденна, натомість для поета в часи війни вона своя, рідна, Радянська — і процвітає.

Отже, можемо зробити деякі висновки про природу концепту БАТЬКІВЩИНА у творчості М.Т. Рильського. В умовах вільного самовираження концепт набув для поета рис лінгвокогнітивного утворення, у змісті якого переважала індивідуальна, особистісна складова; натомість у часи посиленого зовнішнього тиску "культури" (ідеології) концепт перетворився на лінгвокультурний феномен, засіб спілкування з "культурою" та її творення.

Вважаємо перспективними подальші дослідження питання про трансформацію концептів у різні періоди творчості М.Т. Рильського.

1. *Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.* Краткий словарь когнитивных терминов / Под общей редакцией Е. С. Кубряковой. – Москва : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с. 2. *Новий тлумачний словник української мови : у 4 томах.* – Київ : Аконті, 2007. – Т.1. 3. *Попова З. Д., Стернин И. А.* Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин – Москва : АСТ, Восток-Запад, 2007. 4. *Рильський М. Т.* Зібрання творів : у 20 томах / М. Т. Рильський – Київ : Наукова думка, 1980. – Т. 1, 3. 4. *Степанов Ю. В.* Концепты. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. В. Степанов – Москва : Школа "Языки русской культуры", 1997. – 824 с.